

Csudálatos országok

I. APAORSZÁG

Az én édesapám félénk, jámbor, de jó eszű nyelvtanár. És kamaszkori mércéim (mind az olvasmányaim, mind a vándorlásaink során megismert csodálatos országok gazdag családjainál szerzett tapasztalataim) szerint: szegény. Szegény nyelvtanár. A szegénysége fáj nekem a legjobban. Mert ez a „tulajdonsága” kiterjedt rám is. Én egy szegény nyelvtanár szegény gyereke voltam. Az én csendes, jámbor és félénk apám nagyon sok nyelvet ismert, szenvedélyesen tanulta, gyűjtötte a fejébe az újabb nyelveket és – biztos vagyok benne, hogy ezért – gazdagnak érezte magát. Kisgyerek koromban én is azt hittem, az apám gazdag ember, én is gazdag vagyok, az anyám és a húgom is gazdag, mind gazdagok vagyunk, mert apám gazdag. Nem voltam biztos abban, hogy egész életemben gazdag leszek, mert lehetetlennek tartottam, hogy annyi nyelvet összegyűjtsek a fejemben, mint az apám. Ő elindult Írországból, angolt, de főként görög, latin nyelvet és irodalmat tanított

Poroszország, Ausztria–Magyarország, Csehország, Észtország, a Lengyel Királyság és az „oroszlói Lengyelország” városainak gimnáziumaiban. Mindig költöztünk: tovább, tovább, tanulni és gyűjteni a nyelveket. Nagyobbacska gyerekként már nem értettem, hogy apám páratlan „nyelv-gazdagságához” miért nem társul a pénzben és tulajdonban „definíciószerűen” mutatkozó gazdagság (ekkor engem már a matematika pontossága és *igazsága* kezdett lenyűgözni).

Azt hittem, ez a pipogya, rövidlátó ember csak nyelveket és országokat akar gyűjteni – de pénzt nem.

– Írorszáiban születél, te egy ír hazafi vagy, ezt soha ne feledd – suttozta apám a fülemben már úgy négy-öt éves koromban, és ír hazafiként kihúzta magát.

Kisgyerek koromban sokszor kikérdezett: „Mi vagy te, Herbert?” Vigyázzba állva igazoltam vissza apám, az ír hazafi nagy teljesítményeként, hogy: „Ír hazafi vagyok.”

Az idősebb ír hazafi megigazította szemüvegét, és dísz-vigyázállásban ünnepélyesen néztünk egymásra.

Amikor a tizenegy évet betöltöttem, már tudtam: szegények vagyunk. *Viszonylag* – ez a szó volt a vigaszom.

Tizenegy éves koromban a jámbor, elnyűtt nyelvtanár elé álltam, és azt mondtam:

– Még az is lehet, hogy nem vagy az apám!

Levette a szemüvegét, és komolyan, megfontol-

tan bólintott. Aztán feltette a szemüvegét, leült a kedvenc karosszékébe, és elgondolkozva ütögette begömbített ujjával a szék karfáját. Kiskoromban így jelezte, hogy a karfára ülhetek, most ráér, és fejünket összedugva csodálatos országokról beszélgethetünk.

– Figyelj csak, fiam, mondd, szereted te a Mámát?

– Ő nem szeret engem! – gondolkodás nélkül válaszoltam a váratlan kérdésre.

– De! De! – ingatta fejét az apám. – Az anyák mindig szeretik a gyerekeiket. Ez természettudományos igazság.

Akkoriban kezdett apám matematika-történeti könyveket is forgatni, miután látta, hogy engem csak a matematika érdekel. Így aztán ha valamihez a maga szelíd módján ugyan, de makacsul ragaszkodott, arra azt mondta: axióma. A természettudományos igazságot ennél is többre tartotta.

– De! De! Én szeretlek téged – ezt egyetlen egyszer hallottam apám szájából. Ezt suttogta anyámnak, aki zokogva ismételte: „Te nem is szeretsz engem!”

Hálósobájuk ajtajában hallgatóztam, ekkor már rendszeresen, mint Borys és Tadeusz, akiknek kitartása igen eredményes volt: csak ők tudtak érzékletes, hihető jeleneteket mesélni szüleik szerelmi életéről.

– De! De! – ismételte meg apám, így hát életemben egyetlen alkalommal ugyan, de kétszer hallottam őt azt mondani valakinek, hogy szereti:

– Én szeretlek téged. Csodálatos országokba hoztalak...

A sírás, vigasztalás és fogadkozás fojtott, lihegősszerű félszavaiból, suttogásaiból a „csodálatos országokba hoztalak” volt az utolsó mondat, amit értettem.

II. SZÍNES FONALAK

Az én legjobb barátom, Tadeusz kitűnő matematikus volt, és soha nem tudtam megbékélni a halálával. Amikor megjött a hír, hogy elesett, én akkor találkoztam életemben először ilyen „közvetlenül” a halállal. Ezért nem felejthetem Tadeuszt?

– Én lengyel patrióta vagyok – közölte velem legjobb barátom egy délután, amikor megoldotta az „intelligencia-próbaként”, szorgalmi feladatként kapott egyenleteket.

– Én ír hazafi vagyok – válaszoltam, és elpirultam, mert addig ezt a mondatot csak apám hallhatta tőlem... és utoljára a tizenegy éves Tadeusznak mondtam, azóta senkinek.

– Nincs is Lengyelország! – hecceltem Tadeuszt. És mindketten a plafonra néztünk, félig csukott szemmel, és orosz, német, osztrák országhatárokkal – színes fonalakkal – áthurkolt tájakat láttunk. Tadeusz vigyorgott, és gúnyosan végigmért, mintha rajtam is a színes fonalakat észlelné. Majd azt mondta:

– Hát épp az a csodálatos, hogy nincsen, és mégis van!

Én az algebrában nem láttam fantáziát. Az alapos, nálam nehezkesebb Tadeusz az algebráért lelkesedett, a mértanfeladatokat mindig én oldottam meg. Csodálkoztam, hogy az algebrás Tadeusz ilyen különösen igaz mondattal képes előrukkolni.

A tájakat átszelő és a tájakra lepelként boruló embercsoportokat szétvagdaló színes fonalak értelmetlen kuszasága a mi agyunkat is megzavarta.

Tadeuszt megölték az első világháborúban.

Az egyenleteket senki nem kapcsolta össze, és legjobb barátomról sem életében, sem halála után nem hangzott el az igazság: „Tadeusz volt a gyilkos.” Lelőtt egy osztrák kiképzőtisztet, olyan cselesen rendezve a körülményeket, hogy lehetetlenség legyen kideríteni, ki volt az elkövető. És aztán ő maga is elment a színes fonalak labirintusáért kitört háborúba meghalni.

De Tadeusz, a halálod nem zárja le, és nem oldja meg az egyenletet, amelyet rosszul, tehetségtelenül állítottál fel, egyetlen igazi barátom.

III. FELHÓKÉPEK

Az én édesanyám nagyon szerette magát – ebből következtettem arra, hogy számára teljesen jogos volt az igény: nekünk is kell őt szeretnünk. Neki jobban fáj a szegénységünk, mint nekem, pedig *viszonylag* nem is voltunk szegények. Anyámnak mindig volt *személyzete*. Főztek, mostak, takarí-

tottak helyette. Azt nem engedte, hogy a személyzet vagy akár a magántanár megfenyítse a gyerekeit. Ő szokott megverni egy vékony, hajlékony, nőiesen ízléses nádpálcával, amelyet a pipereszekrénye fiókjában tartott. A kishúgom mellett csak amolyan jelképes eleganciával suhogtatta a nádpálcát, ahogyan a kör kerületén kiterjedés nélküli pontban suhan át az érintőként húzott egyenes. Tízéves koromban, amikor dühében a nyakamat is megütötte – nagyon tudott toporzékolni és hadonászni az édesanyám – és a nádpálca vörös csíkot hagyott, azt mondtam:

– Becsületszavamat adom, hogy ettől kezdve, ahányszor csak megütsz, felnőtt koromban én azt mind visszaütöm.

Édesanyám visszaemelte fejét a felhők fölé, és soha többé nem ütött meg. Az anyám szép volt, de nem ezért hordta olyan magasan az orrát. Fent a felhők fölött bizonyosan csodálatosabb a világ. Egyszer még lehajolt hozzám. Apám már nem élt, én a műegyetemi utolsó vizsgákra készültem:

– Kisfiam – mondta a Mama –, soha, soha nem kellett és nem kell szégyenkezned miattam. Apád előtt nem ismertem férfit, és őt soha meg nem csaltam.

– Hát, ha ennyire hülye voltál! – kacagtam, hangoosan tört ki belőlem a röhögés és a durvának ható őszinte mondat, mert a Mama közlését oly komikus volt hallani a függvény- és egyenletrendszerből felnézve.

Az én édesanyám ekkor a felhők fölé emelte a fe-

jét, és sírt. Sajnáltam, de nem eléggé és nem igazán, mert a vizsgaláztól fáradt agyamban az a képszerű következtetés jelent meg, hogy a felhők fölött síró édesanyám könnyei a felhőkbe vegyülnek.

És hát mit tegyünk.

Olykor szemerkél az eső, olykor *hull a hó*.

IV. KAMASZKOROM KISVÁROSA

Én Helgát képtelen voltam követni; Helga tekintetét, amellyel végignézett a világon, amerre járt, az embereket, akikkel érintkezett – hát ezt a tekintetet nem lehetett érteni. Kiterjedt rokonságában volt orosz államhatalom fennhatósága alá tartozó orosz-lengyel, akit az orosz hadseregbe soroztak be. Voltak rokonai, akik német vagy osztrák uralta lengyelekként porosz vagy osztrák ezredbe kerültek.

Jagusia derűsen nézett végig a sok ország határai alatt szétterült gyönyörű Lengyelországon. Kamaszkorom kisvárosában született, akár láthatam is őt gyerekkoromban. Antoni Kraszocki egyik nagybátyjának családjához, Königsberg-be kerül még gyereklánycént, ahol a németesen urizáló lengyel nagybácsi felesége Helgának szólította Jagusiát. Antoni családja nem igazán tartotta a rokoni kapcsolatot a renegát königsbergi Kraschockyval. De Jagusiát – mikor a lány úgy döntött, visszatér szülővárosába – már Helgaként vette szolgálatába Antoni édesanyja. Jagusia férje,

a vándorkedvű, kicsapongó Misa Kamocki orosz ezredben lépett katonai szolgálatba, és mindjárt 1914 augusztusában elesett a Tannenbergi csatában. Helga derűs lény volt, és ahogy sosem érezte magát igazából feleségnek, az özvegység sem viselte meg. Élt derűsen tovább, és nevelte lányát.

Különben Königsberg és környéke, Tannenberg is gyönyörű augusztusban. A tavaszutó-nyárelő pedig kamaszkorom ósdi városában a legcsodálatosabb.

– Azt csinálsz velem, amit akarsz – mondta egyszerűen és derűsen a nálam tizenkilenc évvel idősebb Helga. Meg is ölhetsz.

Egy hónap elég nagy idő. Egy hónapig voltam összezárva Helgával.

Negyvenöt éves volt ez a tüneményesen szép asszony, amikor elhagytam a középkori piactér fölé erkély-szerűen benyúló manzárdszobát, és arra gondoltam, legfennebb negyvenöt éves koromig szeretnék élni. Azóta nem találkoztam Helgával. Ha többet élnék negyvenöt évnél, férfiként akkor is csak az érdekelne: milyen az a tünemény, aki Helga: hatvan, hatvanöt, nyolcvan, vagy akár százéves korában. És abban a pillanatban, amikor természetes halála utolérné, akkor mondanám:

– Most megöllek, Helga!

ABSZOLÚT TÜKÖR

– Einstein és Ehrenfest eszmei kísérlete –

A közönséges üvegtükör úgy működik, hogy a hátlapján lévő vékonyfémlemez minden ráeső fényt visszaver. Ezt a lemezt oly vékonnyá tehetjük, hogy a tükör már csak a ráeső fény egy részét veri vissza – egyszerűség okából tegyük fel: csak a felét. A fény többi része keresztülhatol a tükrön, és a másik oldalon folytatja útját, mintha semmiféle tükörbe nem ütközött volna.

...A közönséges, egyoldalú üvegtükör úgy működik, hogy a hátlapján lévő vékony fémlemez minden ráeső fényt visszaver.

A vékony fémlemez (egyoldalú tükör esetében) egy üveglap hátát képezi. De mivel a lemeznek két oldala van, egyszerre két üveglap hátát is képezheti. Két üveglap közé helyezett fémlemizzel kétoldalú tükröt készíthetünk. Lényegében két – egybeépített – egyoldalú tükröt.

A fémlemez oly vékonnyá tehetjük, hogy a tükör (esetünkben: két tükör) már csak a ráeső fény egy részét veri vissza – egyszerűség (és persze: a tökéletesség) kedvéért tegyük fel, a felét. A fény többi része keresztülhatol a tükrön, és a másik oldalon folytatja útját, mintha semmiféle fémlemezbe nem ütközött volna. Kaptunk tehát egy (három rétegből álló) lapot, és ezt olyan kétoldalú üvegnek nevezhetjük, melynek egyik oldala is, másik is ötven százalékosan ereszti át a fényt (egyik oldal

is, másik oldal is: egy-egy ötven százalékos tükör!) Kaptunk ugyanakkor, és ez a fontosabb, egy (két oldalát összesítve:) száz százalékos tükört is. Egy abszolút tükört. Ez a kétoldalú tükör egyetlen száz százalékos tükört képez. Két tükörből egyetlen tükör lett, mely két irányban tükröz (de „teljesítménye” csak egyetlen tüköré). Ennél tökéletesebb – kétoldalú és száz százalékos, tehát abszolút – tükör nem képzelhető el.

VAN AZ ESTÉNEK EGY ÓRÁJA – még nem éjszaka, de már nem nappal. Az ablakon át nem szűrődik be annyi fény, amennyinél olvashatnék. Villanyt kell gyűjtanom. Asztalom az ablaktól néhány méterre. A szoba közepe táján ülök az asztalnál, nézem az ablakot. Mint tükörben, látom magamat benne (látom amint ülök az asztalnál, és nézem az ablakot). Odakinn még nincs teljesen sötét, ami kinn van, azt is látom az ablakban, az ablakon át. Ha valaki kívülről néz az ablakomra, látja magát benne, mint egy tükörben. De a szobámat is látja, engemet, a gyér fényben tompán szürkellő bútoraimat.

Én „kilátom” magam a ház mellé, tükörképem „ott kinn” van.

Aki kívülről engem néz, az „belátja” magát a szobámba, tükörképe „itt benn” van.

Mindketten valóság vagyunk és tükörkép. *Környezetünk* (mely valóság és tükörkép is) keveredik.

FÉL ÖNGYILKOSSÁG

– töredék –

A szürkületnek abban a különös órájában, amikor még nincs este, és már nincs nappal, és a lámpa fényében tükörképünk megjelent a manzárdszoba ablakában: kivetítve a piac fölé, rámutattam kinti magamra és azt mondtam: „Ha lelőném, vagy megállna a szíve, holtan zuhanna a piac kövezetére”.

Helga eloltotta a szobában a fényt.

– Amikor innen elmegyek – mondtam a még mindig áttetsző sötétben, már Helga tömör testébe belesimulva –, akkor félig meghalok.

ÉLETIDŐK JÓZANSÁGA

Julia, én szerelmem, engem a fennvaló úristen sem érdekel, engem csak az érdekel, hogy szeret-hesselek, és egészen bizonyos lehessen abban, hogy Julia N. szeret engem. Szeress engem mindenféle nyavalyák nélkül. Ne csitítgass, ne fenn-héjazz, Julia, ne mondd, hogy reménytelen, ne ints józanságra, mert ha nem tudnád, ha nem lát-szana rajtam, ha nem következne műegyetemi végzettségemből, akkor közlöm: nálam józanabb ember kevés van a földön. Ez nem dicsekvés, ez panasz; többen kellene lennünk.

Most is józan vagyok, én az eszemmel is szeret-lek. Te úgy nézel rám, mint egy megtévelyedett, be-teg ifjoncra: „Hány éves is vagy te? Tudod, én mennyi vagyok? Negyvenhárom.” „Nője ki Ödi-pusz-komplexusait, uram”. Majd komolyabban: „anyád lehetnék”. És szomorúan: „reménytelenül nem illünk egymáshoz”.

Tisztázzuk a legfontosabbat, mindjárt azután, hogy nagyon szerelmes vagyok beléd. Eddig még sosem szerettem bele nálam idősebb nőbe, bár ka-masz koromban egyenesen kötelező lett volna mes-teretek, a tökfilkó Sigmund Freud szerint. Elmu-lasztottam. Te vagy az első idősebb asszony, akit megszerettem, és csak téged szeretlek. Miként te, én is túlságosan – és racionálisan – érzékeny va-gyok az idő hosszabb folyamataira. Huszonhat éves vagyok. A velem egyidős nők nagy része már

nem illik hozzám, mint mondják, a fiatalabbak között kell *kereskednem*, legalábbis házasság céljából.

A házasságban az emberek a különböző életidők lehető legharmonikusabb összebékítésére törekednek (valóban kereskednek az idővel!), próbálják kiszámítani azt a párhuzamos időszakot, melynek végén mindketten nagyjából egyszerre öregszenek. Ez társadalmilag ésszerű, szentesített és elfogadott „embermatematikai” szokás. Azok közül a tizenhat éves lányok közül, akik gyönyörűek voltak tizenhat éves korunkban, ma már sokan nem mondhatók még kellemesnek sem. Férjhez mentek, gyerekeket szültek, s immár bebiztosítva látván sorsukat, tramlpirla zabálták magukat. Én ezeket a nőket nem tartom felnőtteknek, inkább nyalánk, elkényeztetett gyerekeknek. Kortárs és fiatalabb nők között forgolódva fontos lett számomra kitalálni, milyené válnak néhány év múltán. Miután gyereket szülnék, „felnőnek”, korosodnak. Mihelyt az ember tartósnak szeretné tudni az érzelmeit... beleképzei érzelmei tárgyát az időbe.

Én gyönyörködtem benned, aki negyvenhárom éves vagy, megbecsült férfi felesége, három gyermek anyja, a szülések után is gyönyörű, okos meg minden, amit csak a nagyon szerelmes emberek felsorolhatnak. Ekkor jelentkezett valami (számomra) szokatlan, de semmiképpen nem természetellenes kényszer: nem azt kellett elképzelnem, milyen lesz a következő öt-hat, tizenhat, huszonhat évben, hiszen nyilvánvalóan kevesebbet változol, mint a mostani tizennyolc évesek ugyanannyi idő alatt.

Nekem visszafelé kellett elképzelnem ezt a tüneményt, aki vagy. Szép lány lehettél, de nem kirívóan szép. Érettségedben viszont észveszejtően tökéletes vagy. Mindent szeretek rajtad. Dús kontyodban, feszes bőrödben a megőrzött ifjúság nedvkeringését, ősz hajszálaidban a kendőzetlenül jelentkező érettséget. Nem láttam eddig még nőt, akinek a szépsége időben ennyire kiterjedt legyen. És megszerettelek. Bár tudtam, nem ölthetem magamat (hogy úgy mondjam: társadalmi köteléssel) melléd. Nem csak időnk különbözősége miatt, hanem kötelékeid okán sem.

Feleségül nem vehetlek, gyermeket nem szülhetsz nekem, de szerethetlek, és te szerethetsz engem. Az érzés legtisztább (úgy értem: legvegytisztább) formáját élhetjük. Tudom, egyszer ennek is vége lesz, mint minden érzelemnek, mint minden életnek, de nekünk még így is több időnk van, mint az idő múlásától rettegő ifjaknak, mert te egy tüneményesen szép és okos, negyvenhárom éves, gyönyörű nő vagy, és egy végtelenül józan, racionális ember szeret.